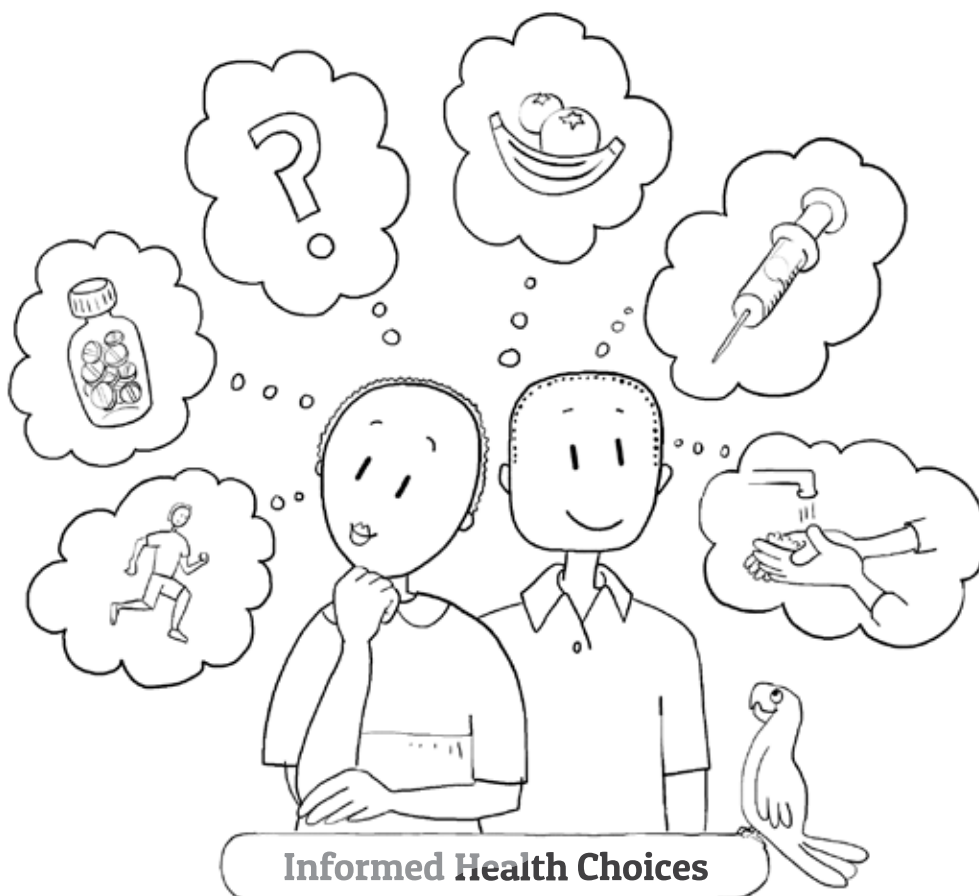

Ikaslearen izena:

ARIKETA-LIBURUA

.....

Hausnartutako Osasun Erabakiak: Tratamenduen aurrean gogoeta egiten ikasi

Izenburua: Hausnartutako Osasun Erabakiak: tratamenduen aurrean gogoeta egiten ikasi. Lehen hezkuntzako haurrentzako osasun-zientzei buruzko liburua

Egileak: Matt Oxman,¹ Sarah Rosenbaum,¹ Allen Nsangi,² Daniel Semakula,² Angela Morelli,¹ Astrid Austvoll-Dahlgren,¹ Andrew D. Oxman,¹ Nelson K. Sewankambo,² Margaret Kaseje,³ Laetitia Nyirazinyoye,⁴ Claire Glenton,¹ Simon Lewin¹

Ilustrazioak: Sarah Rosenbaum, Miriam Grønli

Diseinua: Sarah Rosenbaum, Angela Morelli

Argitaletxea: Norvegiako Osasun Publikoaren Institutua

ISBN: 978-82-8406-216-7 (978-82-8406-215-0: bertsio digitala)

Data: 2020ko martxo

Erreferentzia: The Informed Health Choices Group. Hausnartutako osasun erabakiak: tratamenduen aurrean goeta egiten ikasi. Lehen hezkuntzako haurrentzako osasun-zientzei buruzko liburua. (Original title: The Health Choices Book: Learning to think carefully about treatments. A health science book for primary school children. 2016). The Informed Health Choices Groupen euskarara itzulia. Oslo: Norvegiako Osasun Publikoaren Institutua; 2020.

Itzulpena eta edizioa euskaraz:

Edizio honen koordinatzaileak: Jose Ignacio Emparanza⁵, Iratxe Urreta⁵, Eukene Ansuategi⁵ eta Marimar Ubeda⁵
Itzulpena: Lourdes Larrañaga⁶, Ander Zuloaga⁵, Irene Gil⁵ eta Rakel Fariñas⁵.

¹Global Health Unit, Norwegian Institute of Public Health, Oslo, Norway ²College of Health Sciences, Makerere University, Kampala, Uganda ³Great Lakes University of Kisumu, Kenya ⁴School of Public Health, College of Medicine and Health Sciences, University of Rwanda, Kigali

⁵Donostialdeko Erakunde Sanitario Integratua=Donostialdea Integrated Health Organisation.

⁶Eusko Jaurilaritza-Gobierno Vasco. Gipuzkoako Hezkuntza Lurralde Ordezkaritza.

Baimenduta dago liburu honen erabilera ez komertziala, banaketa eta erreproduzio mugatua baldin eta iturria behar bezala aipatzen bada. Liburu hau hobetzeko edozein ohar ongi etorria izango da. Arren, zuzendu helbide honetara: contact@informedhealthchoices.org.

Liburu hau Informed Health Choices proiektuaren zati gisa idatzi da (www.informedhealthchoices.org) Norvegiako Ikerketa Kontseiluaren laguntzaz (Proiektu zk.: 220603/H10). Finantzatzaileak ez du parte hartu ez edukiaren idazketan, ez azterketan, ez onespenean.

Liburu honen
ARIKETA-LIBURUA:

Hausnartutako Osasun Erabakiak:
Tratamenduen aurrean gogoeta
egiten ikasi

.....

Lehen hezkuntzako haurrentzako
osasun-zientziei buruzko liburua

Aurkibidea

Hau da liburuan aurkituko duzuna:

Hitzaurrea **Orria**

1 Osasuna, tratamenduak eta efektuak 4

Johnek eta Juliek tratamenduei buruzko BAIEZTAPENEN OINARRI DESEGOKIAK aztertuko dituzte.

2 Tratamendu bat erabili duen pertsona baten esperientzian oinarritutako baieztapenak. 8

3 Tratamenduei buruzko baieztapenen beste oinarri desegoki batzuk (1. atala) 14

4 Tratamenduei buruzko baieztapenen beste oinarri desegoki batzuk (2. atala) 18

Johnek eta Juliek tratamenduen arteko KONPARAKETEI buruz ikasiko dute

5 Tratamenduen arteko konparaketak 24

6 Tratamenduen arteko konparaketa zuzenak 30

7 Pertsona askoren arteko konparaketa zuzenak 35

Johnek eta Juliek tratamenduei buruzko ERABAKIAK hartzen ikasiko dute.

8 Tratamendu baten abantailak eta desabantailak 40

Berrikusketa

Orria

9 Zer gogoratu behar duzu?

44

Glosarioa Gako-hitzen zerrenda eta esanahia

50

1

Osasuna, tratamenduak eta efektuak

Ikasgai honetan hau ikasiko duzu:

1. Zer da "osasuna"?
2. Zer da "tratamendu" bat?
3. Zer da "tratamendu baten efektua"?
4. Zer da "osasun-ikertzaile" bat?
5. Zer lantzen da liburu honetan?

Ikasgai honetako gako-hitzak:

- Zure **OSASUNAK** adierazten du zure gorputza eta burua ondo dauden.
- **TRATAMENDU** bat zure osasunaren alde egiten duzun zerbait da.
- Tratamendu baten **EFEKTUA** tratamendu horren eraginez gertatzen den zerbait da.
- **OSASUN-IKERTZAILEA** da osasunarekin lotutako alderdiak arreta handiz aztertzen dituen pertsona, aurkikuntzaren bat egiteko asmoz.

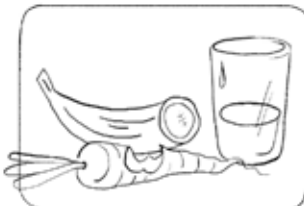

OSASUN ONA

OSASUN TXARRA

Tratamenduak

1. ARIKETA

Adierazi hitz hauen esanahia. Gogoratu liburuaren amaieran dauzkazula.

ADIBIDEA: Zer da bineta bat?

Bineta bat hitzak eta marrazkiak dituen istorio bat da.

1. Zer da "osasuna"?

2. Zer da "tratamendua"?

3. Zer da "tratamendu baten efektua"?

2. ARIKETA

Markatu egia ala gezurra diren baieztapen hauek.

ADIBIDEAK:

Osasuna garrantzitsua da.

Egia Gezurra

Osasuna ez da garrantzitsua.

Egia Gezurra

1. Tratamendu gehienek efektu onak eta txarrak dituzte.

Egia Gezurra

2. Liburu honek zer tratamendu erabili erakusten dizu.

Egia Gezurra

3. Zukuak edatea tratamendu bat da.

Egia Gezurra

4. Zukurik ez edatea tratamendu bat da.

Egia Gezurra

5. Erabat ziur egon gaitezke tratamendu askoren efektuez.

Egia Gezurra

2

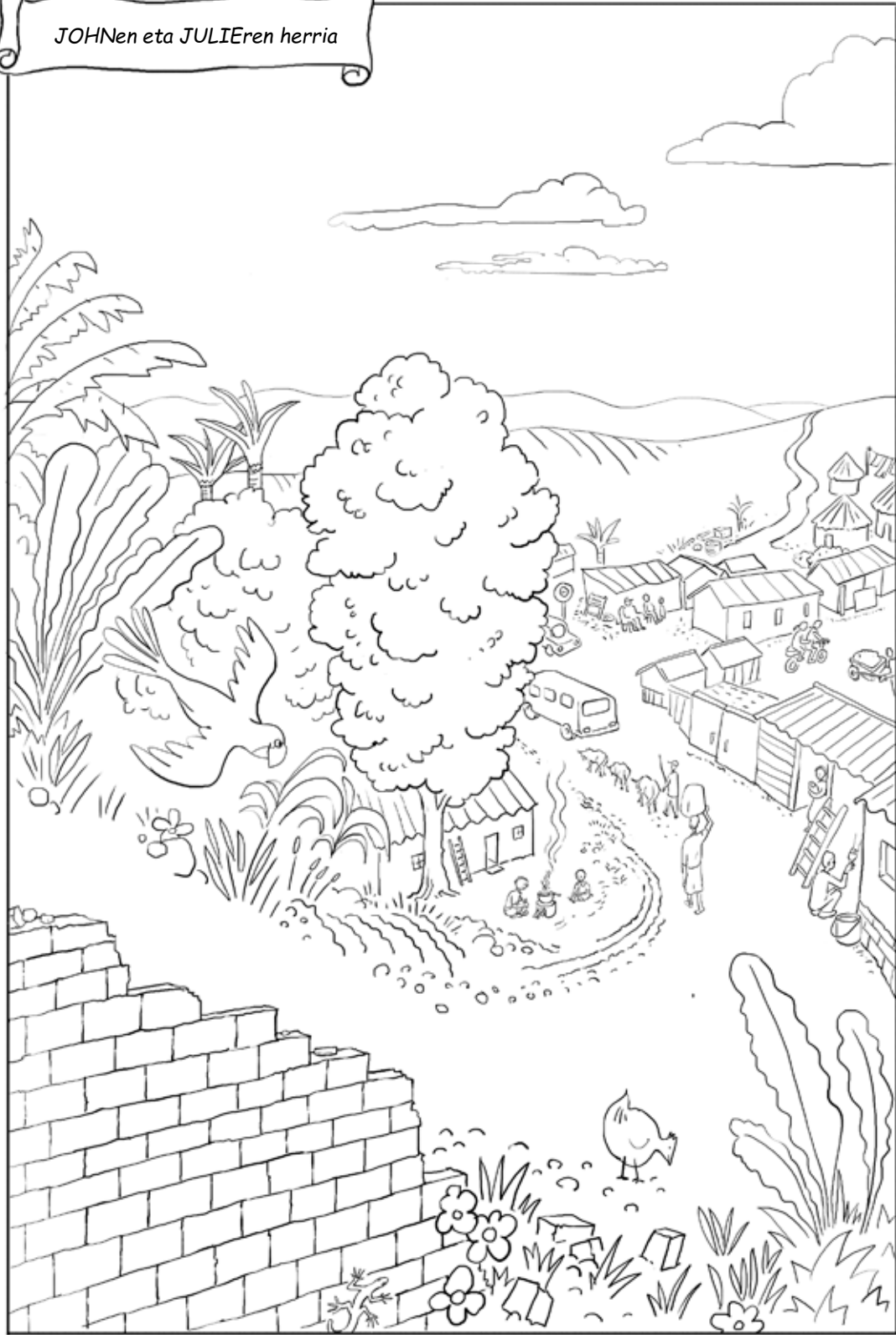
Tratamendu bat erabili duen pertsona baten esperientzian oinarritutako baieztapenak

Ikasgai honetan hau ikasiko duzu:

1. Zer da “baieztapen” bat?
2. Zer da baieztapen baten “oinarria”?
3. Zer da “fidagarritasun gutxiko” baieztapena?
4. Zergatik da garrantzitsua galdetzea tratamendu baten efektuei buruzko baieztapen bat zertan oinarritzen den?
5. Zergatik ez da oinarri egokia tratamendu bat erabiltzen ari den inoren esperientzia pertsonala, haren efektuei buruzko baieztapenak egiteko?

Ikasgai honetako gako-hitzak:

- **BAIEZTAPENA** persona batek esaten duena da, eta zuzena edo okerra izan daiteke.
- Baieztapen baten **OINARRIA da arrazoitzen** duena, haren funtsa da.
- **FIDAGARRITASUN GUTXIKO BAIEZTAPENA** da oinarri desegokia duena.
- Tratamendu bat erabiltzen ari den norbaiten **ESPERIENTZIA PERTSONALA** erabili ondoren gertatzen zaiona da.

1. ARIKETA

Adierazi hitz hauen esanahia. Gogoratu liburuaren amaieran dauzkazula.

Adibidea: Zer da "osasuna"?

Osasuna da zenbateraino dauden ondo zure gorputza eta burua.

1. Zer da "baieztapen" bat?

2. Zer da baieztapen baten "oinarria"?

3. Zer da "fidagarritasun gutxiko" baieztapen bat?

4. Zer da tratamendu bat erabiltzen duen norbaiten "esperientzia pertsonala"?

2. ARIKETA

Adierazi zein den esperientzia eta zein baieztapena.

Adibidea:

Sarahek behi-gorotza eman zuen erredura batean eta sendatu egin zitzaion. Orduan, berak dio behi-gorotzak erredurak sendatzen dituela.

Sarah-en esperientzia :

Erreduran behi-gorotza ematea eta erredura sendatzea.

Sarahren baieztapena:

Behi-gorotzak erredurak sendatzen ditu.

1. Andyk esaten du sagarrak jaten badituzu hortzak eroriko zaizkizula, berari egun batean sagarra jan eta hortz bat erori zitzaiolako.

Andy-ren esperientzia:

Andyren baieztapena:

2. ARIKETA

2. Daniel, sukarra zuen egun batean, ur epeletan bainatu zen. Handik ordubetera, ez zuen ia sukarririk. Orain Danielek esaten du ur epeletan bainatzeak sukarra jaisten duela.

Danielen esperientzia:

Danielen baieztapena:

3. Bart, Christinek 12 orduz lo egin zuen! Gaur lasterketa batean parte hartu du eta lehena iritsi da helmugara. Horregatik esan die Christinek beste parte-hartzaileei ordu askoz lo egiten badute, azkarrago egingo dutela korrika.

Christineren esperientzia:

Christineren baieztapena:

3. ARIKETA

Ariketa-liburuaren amaieran orri zuri batzuk topatuko dituzu; bertan, entzuten dituzun baieztapenak jaso ditzakezu, Johnek eta Juliek istorioan egiten duten bezala. Aurrerago, 9. ikasgaiari, erantzun ahal izango duzu baieztapenak fidagarriak iruditzen zaizkizun ala ez.

Eskolan, etxean edo beste edonon, tratamendu baten efektuei buruzko baieztapen bat entzuten duzunean, idatzi hortxe.

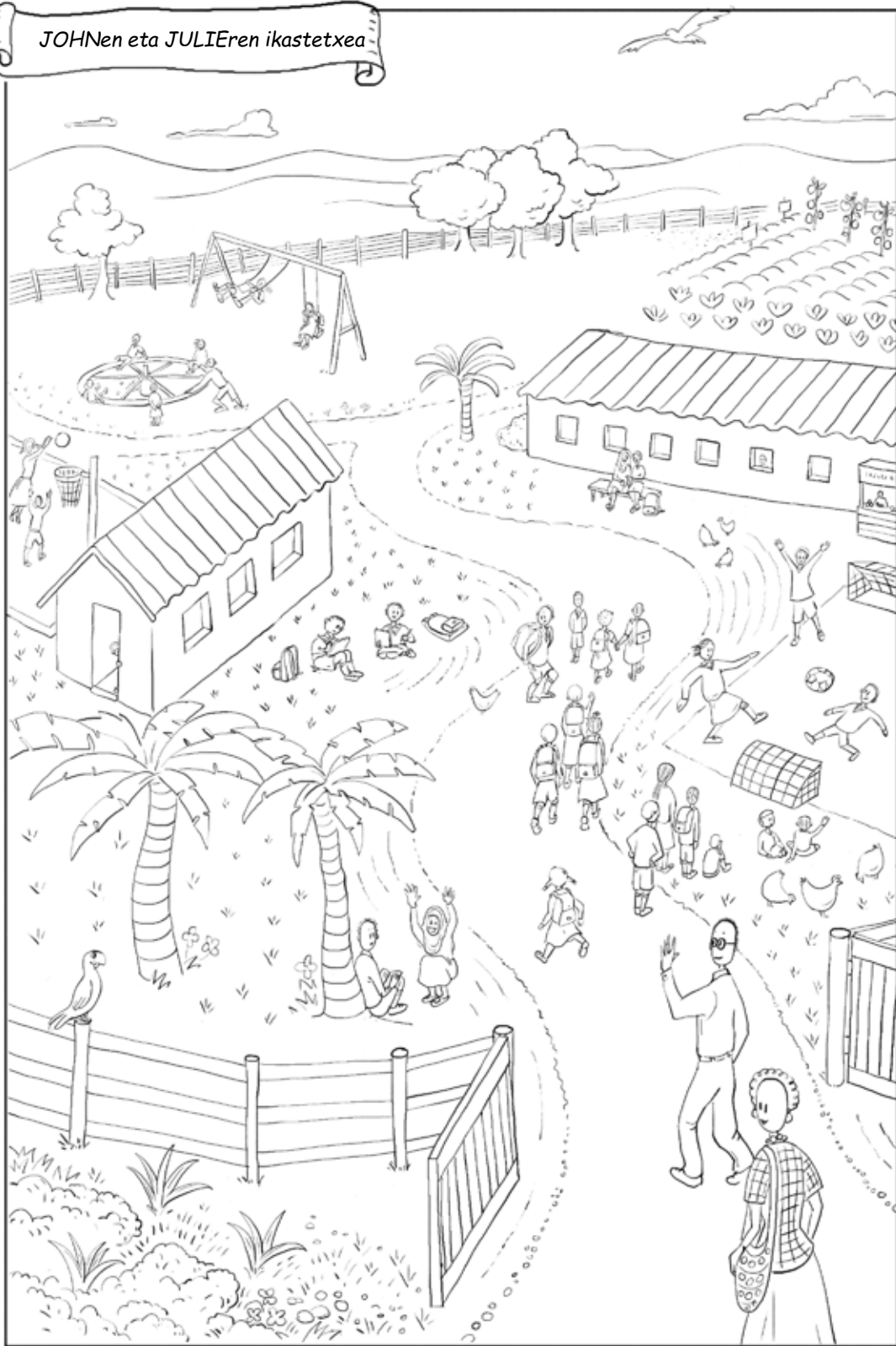
3

Tratamenduei buruzko baieztapenen beste oinarri desegoki batzuk (1. atala)

Ikasgai honetan hauxe ikasiko duzu:

Zergatik ez diren egokiak tratamenduei buruzko
baieztapenen oinarri hauek:

1. Aspalditik erabili ote den edo pertsona askok erabili ote duten.
2. Tratamendua garestia ote den edo berria ote den.

1. ARIKETA

Adierazi egia ala gezurra den.

Adibidea:

Tratamendu bat erabiltzen duen inoren esperientzia pertsonala oinarri egokia da tratamendu baten efektuei buruzko baieztapena egiteko.

Egia Gezurra

1. Jendeak, aspalditik, baieztapen bera egiten badu, ia beti zuzena izaten da.

Egia Gezurra

2. Jendeak, aspalditik, baieztapen bera egin duenean, batzuetan zuzena izaten da eta beste batzuetan ez da zuzena izaten

Egia Gezurra

3. Milaka pertsonak baieztapen bera egiten badute, arrazoia dute.

Egia Gezurra

4. Tratamendua, zenbat eta garestiagoa, orduan eta hobea.

Egia Gezurra

5. Tratamendu berriak, zenbaitetan, zaharrak baino okerragoak izaten dira.

Egia Gezurra

2. ARIKETA

Esan zergatik duten fidagarritasun gutxi baieztapen hauek.

Adibidea:

Sarah-ek behi-gorotza jarri zuen erredura batean eta sendatu egin zitzaion. Horregatik berak dio behi-gorotzak erredurak sendatzen dituela.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du; izan ere ...

Sarah-en esperientzia pertsonalean bakarrik oinarritzen da. Baliteke erredura sendatu izana behi-gorotza jarri gabe ere.

1. Michael, sukarra izan zuen egun batean, ur hotzetan bainatu zen. Handik ordubetera ia ez zuen sukarrik. Orain Michael-ek dio ur hotzetan bainatzeak sukarra jaisten duela.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du; izan ere...

2. Dendan hainbat kafe-mota daude. Mercy-ek garestiena erosten du. Berak esaten du hobe dela osasunerako, diru gehiago balio duelako.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du ; izan ere...

4

Tratamenduei buruzko baieztapenen beste oinarri desegoki batzuk (2. atala)

Ikasgai honetan ikasiko duzu:

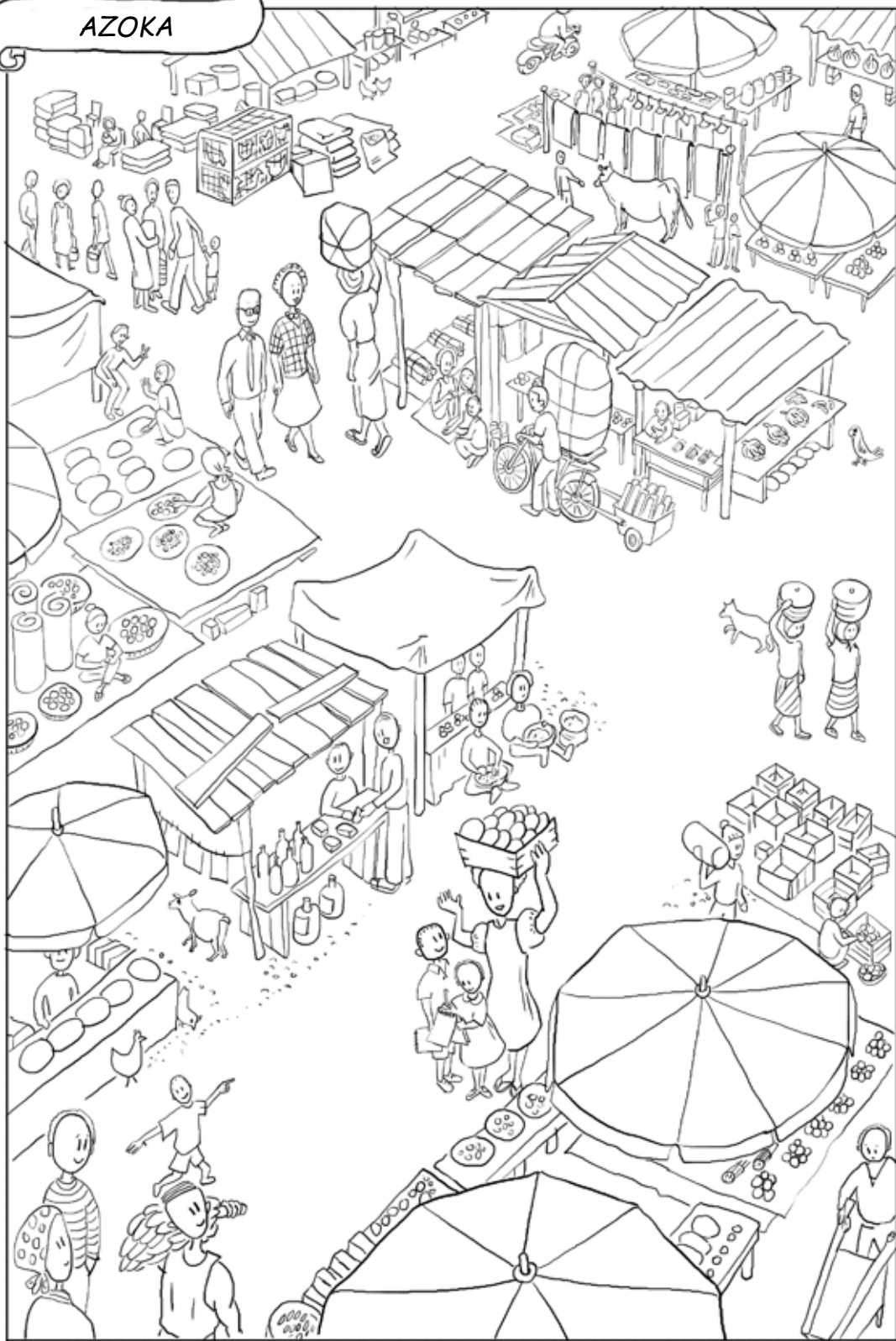
Honako oinarri hauek, zergatik ez dira egokiak tratamendu baten efektuei buruzko baieztapenak egiteko?

1. Tratamendua saltzen duen pertsonak tratamenduari buruzko zerbait esatea.
2. Aditu batek tratamenduari buruzko zerbait esatea.

Ikasgai honetako gako-hitza:

- **ADITUA** gai bati buruz asko dakien pertsona da.

AZOKA

1. ARIKETA

Adierazi egia ala gezurra den.

Adibidea:

Zenbat eta berriagoa izan tratamendua, hobe izango da.

Egia Gezurra

1. Batzuetan, tratamendu berriak zaharrak baino okerragoak izaten dira.

Egia Gezurra

2. Aritu guztiek ez dituzte baieztapen fidagarriak egiten.

Egia Gezurra

3. Aditua izan arren, esperientzia pertsonalean oinarrituriko baieztapen bat egiten bada, baieztapen horrek fidagarritasun gutxi izango du.

Egia Gezurra

4. Baieztapen baten oinarria, nor egin duen baino garrantzitsuagoa da.

Egia Gezurra

2. ARIKETA

Adierazi zergatik duten baieztapen hauek fidagarritasun gutxi.

Adibidea:

Alicek egunero patatak jaten ditu. Berak esaten du patatek indartsuago bihurtzen dutela, jende askok esan diolako.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du; izan ere ...

Oinarria da zenbat pertsonak esan duten patatak jateak indartsuago bihurtzen zaituztela. Oinarri hori ez da baieztapen bat egiteko egokia.

1. Christopherrek kandela batzuk erosi ditu. Hark dio erabiltzen badituzu ez duzula malaria izango. Ziur dagoela dio, kandela saltzaileek hori esaten dutelako.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du; izan ere ...

→

2. ARIKETA

2. Josephinek esaten du zopa jateak gripea sendatzen duela. Berak dio egia dela sukaldari batek esan diolako. Sukaldariak asko daki elikagaiez.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du; izan ere ...

3. Rehemak entzun zion arrantzale bati osasunerako hobe zela arrain egosia jatea plantxan egindakoa baino. Berak dio arrantzaleak arrazoia duela, arrainaz asko dakielako.

Baieztapen horrek fidagarritasun gutxi du; izan ere ...

5

Tratamenduen arteko konparaketak

Ikasgai honetan hau ikasiko duzu:

1. Osasun-ikertzaileek zergatik egin behar dituzte tratamenduen konparaketak. Batzuetan konparaketa hainbat tratamenduren artean egiten dute, eta beste batzuetan, tratamendua erabili eta ez erabiltzearen arteko konparaketa egiten dute.

Ikasgai honetako gako-hitzak:

- *Baieztapen* **FIDAGARRIA** da oinarri egokia duena.
- *Tratamenduak* **KONPARATZEA** bi tratamendu edo gehiagoren artean dauden aldeak begiratzea da.
- **IKERKETA-GALDERA** ikertzaileak erantzuten saiatzen diren galdera da.

1. ARIKETA

Idatzi hitz hauen esanahia. Gogoan izan liburuaren amaieran dauzkazula.

Adibidea:

Zer da “osasun-ikertzaile” bat?

Osasun-ikertzaile bat osasuna arreta handiz aztertzen duen pertsona da, zerbait gehiago aurkitzeko asmoz.

1. Zer da baieztapen “fidagarri” bat?

2. Zer da tratamenduen arteko “konparaketa”?

3. Zer da “neurtzea”?

2. ARIKETA

Aukeratu tratamenduen arteko konparaketak neurtzeko modurik onena.

Adibidea:

Pertsonen pisua, tratamendu desberdinak egin ondoren.

Baskula batean pisatzea Begiratzea

1. Lasterketa-abiadura, tratamendu desberdinak egin ondoren.

Kronometratzea Galdetzea

2. Sukarra duten ala ez, tratamendu desberdinak egin ondoren.

Kopeta ukitzea Usaintzea

3. Buruko mina duten ala ez, tratamendu desberdinak egin ondoren.

Galdetzea Begiratzea

3. ARIKETA

Demagun aurpegiak pertsonak direla, eta pertsona horiek malariaren aurkako bi pilularen arteko konparaketan parte hartu dutela. A taldeko pertsonak pilula berri bat hartu zuten. B taldeko pertsonak pilula zahar bat hartu zuten.

Honelako aurpegiak malaria duen pertsona irudikatzen du:

Neurtu taldeen arteko aldea.

Adibidea:

A taldea:

B taldea:

Zenbat pertsona malariadun dago talde bakoitzean?

A taldea: 20tik 10

B taldea: 20tik 5

Zein da taldeen arteko aldea?

20 pertsonatik, A taldean 5 pertsona malariadun gehiago zeuden.

3. ARIKETA

A taldea:

B taldea :

Zenbat pertsona malariadun dago talde bakoitzean?

A taldea: 20tik _____

B taldea: 20tik _____

Zein da taldeen arteko aldea?

20 pertsonatik, _____ taldean, _____ malariadun gehiago dago.

A taldea :

B taldea:

Zenbat pertsona malariadun dago talde bakoitzean?

A taldea: 50etik _____

B taldea: 50etik _____

Zein da taldeen arteko aldea?

50 pertsonatik, _____ pertsona malariadun gehiago zeuden _____ taldean.

6

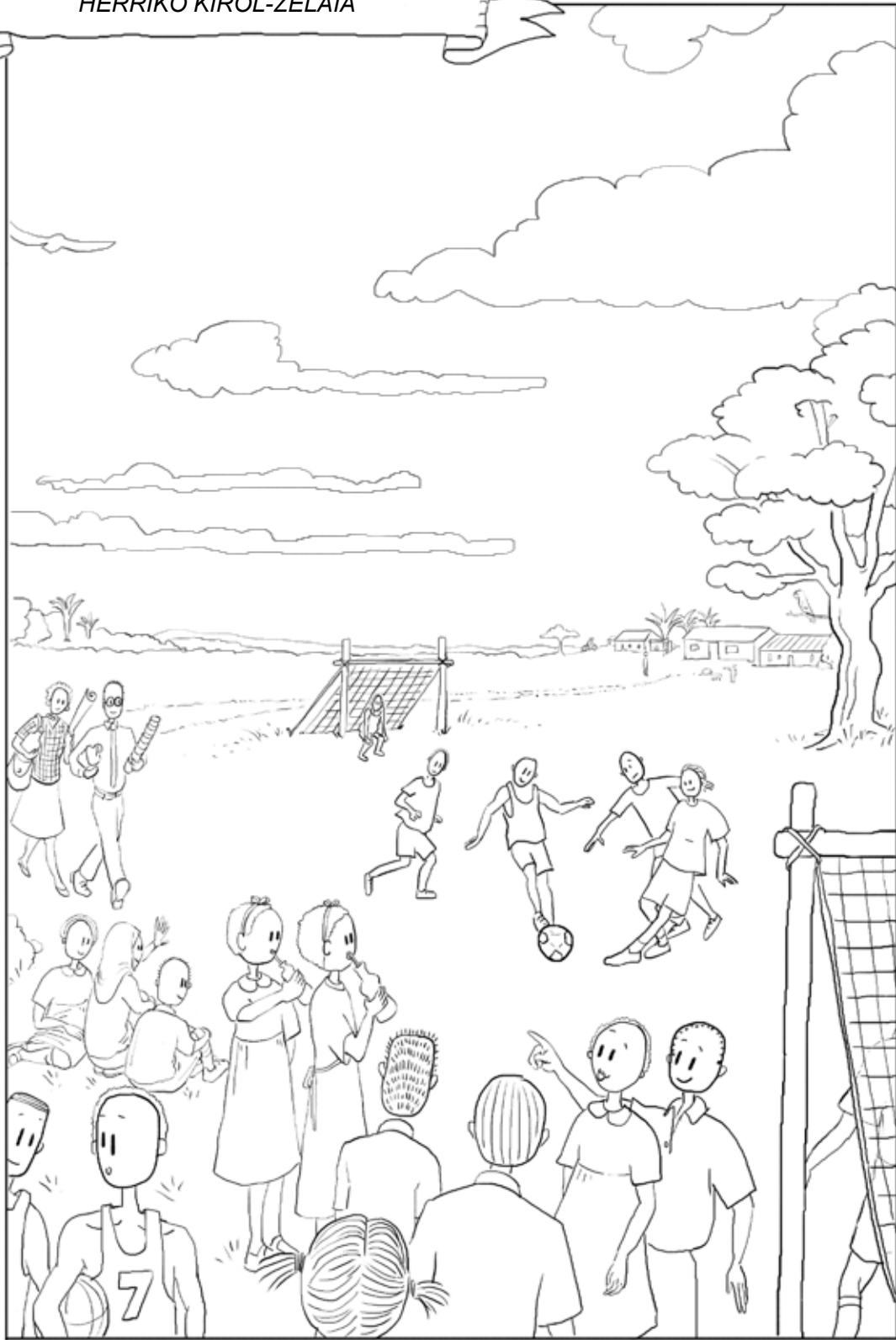
Tratamenduen arteko konparaketa zuzenak

Ikasgai honetan hau ikasiko duzu:

1. Zer da tratamenduen arteko konparaketa "zuzen" bat?
2. Osasun-ikertzaileek tratamenduen arteko konparaketak egiten dituztenean, zergatik izan behar dute zuzenak?
3. Zuzenak izateko nola egin behar dituzte konparaketak osasun ikertzaileek?

Ikasgai honetako gako-hitzak

- Tratamenduen arteko konparaketa **ZUZENA**: tratamenduak baldintza berdinetan egitea, desberdintasun garrantzitsu bakarra tratamendua bera izanik.
- Tratamendu bakoitza nork hartu behar duen **AUSAZ** hautatzea da nork jasotzen duen jakin gabe aukeratzea.

1. ARIKETA

Adierazi egia ala gezurra den.

Adibidea:

Askotan, ikertzaileek konparatzen dute tratamendu bat erabiltzea eta ez erabiltzea.

Egia

Gezurra

1. Osasun-ikertzaileek egiten dituzten konparaketak ez dira beti zuzenak izaten.

Egia

Gezurra

2. Tratamendu batek zoriontsuago egingo zaituela uste baduzu, erabili ondoren zoriontsuago senti zaitzke, nahiz eta tratamenduak, benetan, efekturik ez izan.

Egia

Gezurra

3. Konparaketa zuzenetan tratamenduak dira taldeen arteko desberdintasun bakarra.

Egia

Gezurra

4. Osasun-ikertzaileek neurketak galderak eginez egin ditzakete.

Egia

Gezurra

2. ARIKETA

Pentsa ezazu Konparaketa irakaslea eta Zuzena irakaslea elgorriaren aurkako txertoa ikertzen ari direla.

Txertoa gaixotasun bat ez izateko hartzen den injekzioa da.

Elgorria gaixotasun bat da.

Beraz, elgorriaren aurkako txertoa jendeak elgorria ez harrapatzeko tratamendua da.

Irakasleek txertoa jartzea ez jartzearekin konparatuko dute.

1. Zein da irakasleen ikerketa-galdera?

2. Irakasleek aukeratu beharko lukete nork jarriko duen txertoa?
Zergatik?

→

2. ARIKETA

3. Konparaketan parte hartzen duten pertsonak erabaki beharko lukete nork jarri behar duen txertoa? Zergatik?

4. Konparaketan parte hartzen duten pertsonak jakin beharko lukete txertoa hartu duten ala ez? Zergatik?

7

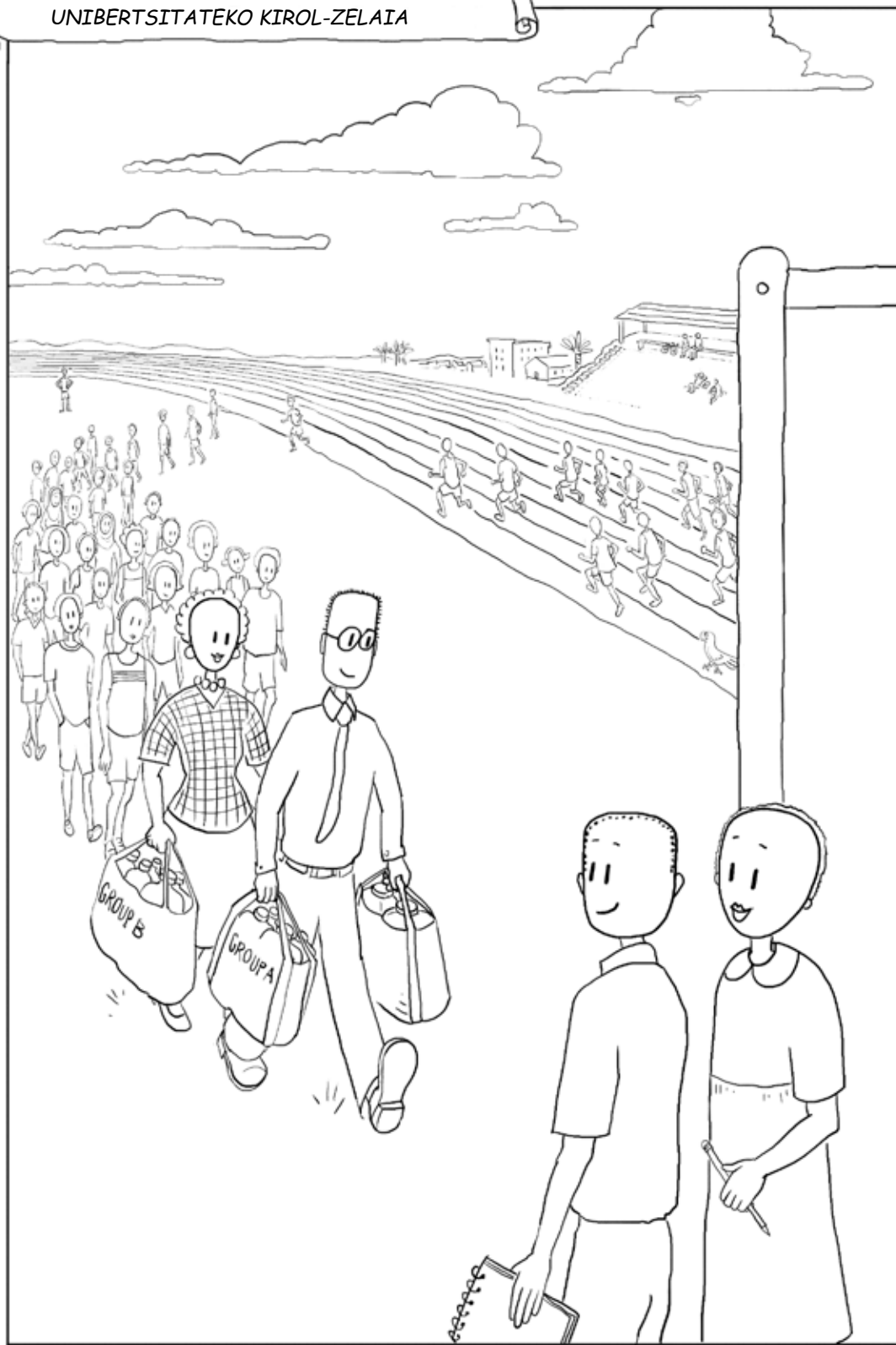
Pertsona askoren arteko konparaketa zuzenak

Ikasgai honetan hau ikasiko duzu:

1. Zergatik eman behar diote osasun-ikertzaileek jende askori tratamendua, konparaketa zuzenetan?

Ikasgai honetako gako-hitza:

KASUALITATEZ antzematea: Konparaketan talde txikiegiak parte hartzen badute, ezin dugu baieztatu emaitza zuzena denik, ezin baitugu jakin zergatik gertatu den.

JARDUERAKO TAULA

Irakasleak jarduera zuzenduko du, 10 lamina gorriekin eta 10 urdinekin. Lamina bakoitzean sabeleko mina duten 10 pertsona daude. Lamina bati buelta ematen zaion bakoitzean, idatzi lamina horretako zenbat pertsonak ez duten jada sabeleko minik.

Talde Gorria	Talde Urdina
Idatzi hurrengo lauki hauetan pilula gorri bat hartu ondoren jada sabeleko minik ez duten pertsonen kopurua.	Idatzi hurrengo lauki hauetan pilula urdin bat hartu ondoren jada sabeleko minik ez duten pertsonen kopurua.
1. lamina gorria:	1. lamina urdina:
2. lamina gorria:	2. lamina urdina:
3. lamina gorria:	3. lamina urdina:
4. lamina gorria:	4. lamina urdina:
5. lamina gorria:	5. lamina urdina:
6. lamina gorria:	6. lamina urdina:
7. lamina gorria:	7. lamina urdina:
8. lamina gorria:	8. lamina urdina:
9. lamina gorria:	9. lamina urdina:
10. lamina gorria:	10. lamina urdina:
Guztira:	Guztira:

1. ARIKETA

Adierazi egia ala gezurra den.

Adibidea:

Konparaketa zuzenetan, taldeak antzekoak izaten dira.

Egia

Gezurra

1. Konparaketa zuzenetan, osasun-ikertzaileak ziurrago egon daitezke gertatutakoaren arrazoiak, hori askotan gertatzen bada.

Egia

Gezurra

2. Konparaketa aski handia bada, ez da garrantzitsua zuzena izatea.

Egia

Gezurra

3. Gehienetan, osasun-ikertzaileek konparaketa zuzen bat baino gehiago egin behar izaten dute, tratamendu bera konparatzeko.

Egia

Gezurra

2. ARIKETA

Gogoratu “ausaz” eta “kasualitatez” hitzen esanahia liburuaren amaieran dagoela.

1. Zer esan nahi da tratamendua nork jasoko duen “ausaz” hautatuko dela?

2. Zer esan nahi da konparaketa txiki batean zerbait “kasualitatez” ikus dela esaten denean?

8

Tratamendu baten abantailak eta desabantailak

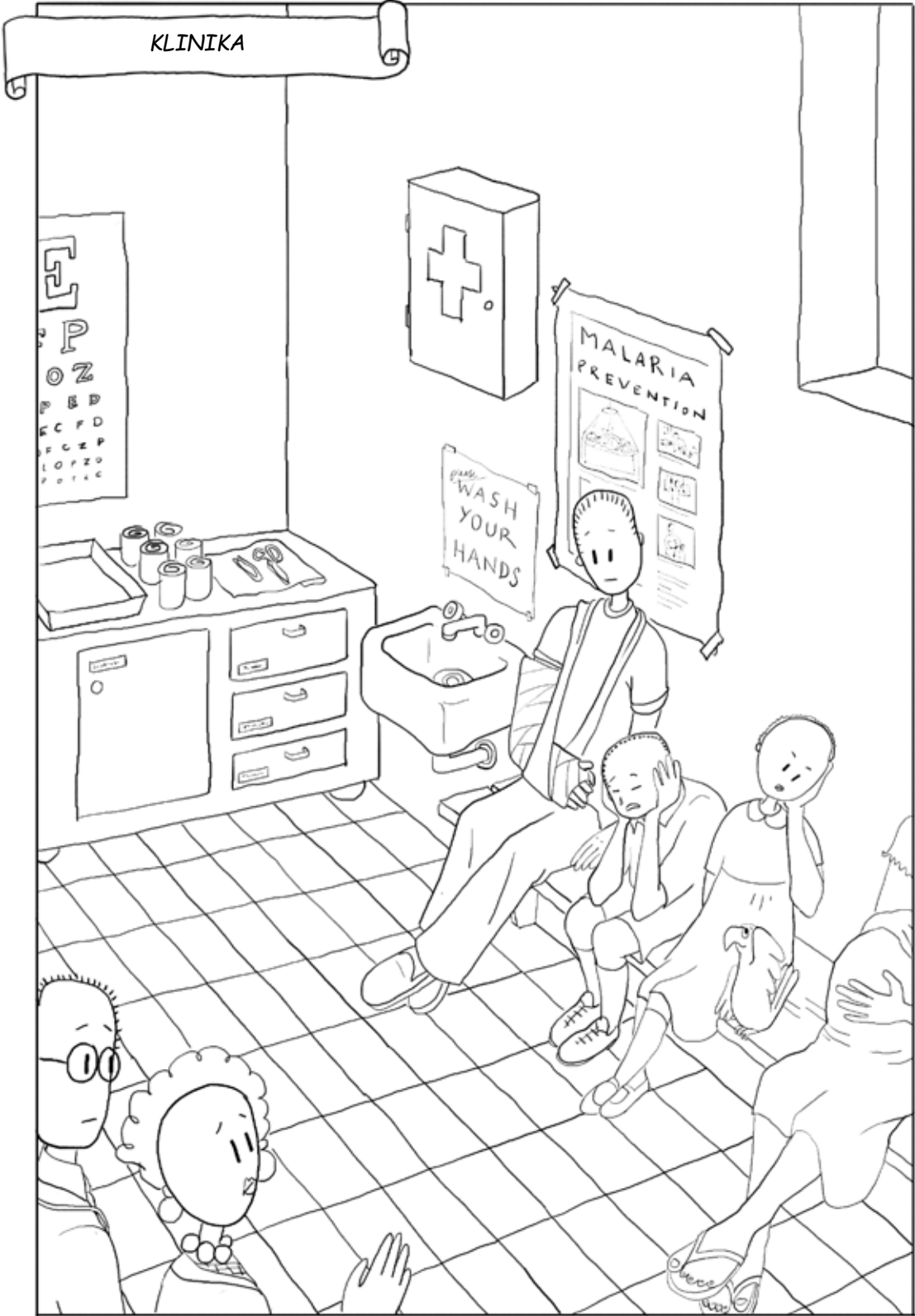
Ikasgai honetan hau ikasiko duzu:

1. Tratamenduei buruz ari bagara, zer da "abantaila" bat?
2. Tratamenduei buruz ari bagara, zer da "desabantaila" bat?
3. Zer da "erabaki informatu" bat?
4. Zergatik da garrantzitsua tratamenduei buruzko erabaki informatuak hartzea?
5. Nola hartu tratamenduei buruzko erabaki informatuak?

Ikasgai honetako gako-hitzak:

Erabaki **INFORMATUA** da daukazun informazioa ulertu ondoren hartzen duzun erabakia.

- *Tratamendu baten* **ABANTAILA** da, zure iritziz tratamendu batek dakarren onura.
- *Tratamendu baten* **DESABANTAILA** da, zure iritziz tratamendu batek dakarren kaltea.

1. ARIKETA

Idatzi hitz hauen esanahia. Gogoratu liburuaren amaieran aurki ditzakezula.

Adibidea:

Zer da tratamenduen arteko "konparaketa zuzena"?

Desberdintasun garrantzitsu bakarra duen konparaketa: tratamenduak.

1. Zer da erabaki "informatua"?

2. Zer da tratamendu baten "abantaila"?

3. Zer da tratamendu baten "desabantaila"?

2. ARIKETA

Esan egia ala gezurra den.

Adibidea:

Konparaketa bat aski handia bada, ez da beharrezkoa konparaketa zuzena izatea.

Egia Gezurra

1. Tratamendu bat garestia izatea abantaila da.

Egia Gezurra

2. Efektu positibo bat tratamenduaren abantaila bat da.

Egia Gezurra

3. Bi pertsonak erabaki "informatuak" hartzen dituztenean, erabaki bera hartzen ari direla esan nahi du.

Egia Gezurra

4. Pertsona batentzat abantaila dena beste batentzat desabantaila izan liteke.

Egia Gezurra

5. Tratamendu baten desabantailak abantailak baino garrantzitsuagoak dira beti.

Egia Gezurra

9

Zer gogoratu behar
duzu?

Gogoratu!

- Hausnartu tratamendua erabili ala ez erabaki aurretik.
 - Tratamendu gehienek efektu positiboak eta negatiboak dituzte.
 - Tratamendu bati buruz norbaitek esaten duena okerra izan daiteke.
-

Tratamenduei buruzko BAIEZTAPENAK:

Tratamendu baten efektuei buruzko baieztapen bat entzutean, galdetu beti:

• Zein da baieztapen horren oinarria?

Baieztapen baten oinarria egokia ez bada, baieztapenak fidagarritasun gutxi izango du.

Oinarri hauek ez dira egokiak tratamendu baten efektuei buruzko baieztapenak egiteko:

1. Tratamendu bat erabiltzen duen norbaiten esperientzia pertsonala.
 2. Aspalditik erabiltzen ote den eta jende askok erabiltzen ote duen tratamendua.
 3. Garestia ote den eta berria ote den.
 4. Tratamendua saltzen duenak esaten duena.
 5. Aditu batek konparaketa zuzenetan oinarritu gabeko zerbait esaten du tratamenduari buruz.
-

Tratamenduen arteko KONPARAKETAK:

Baieztapen baten oinarria egokia bada, baieztapena fidagarria izango da.

Konparaketa zuzenak oinarri egokiak dira, tratamenduei buruzko baieztapenak egiteko.

Honela egiten dituzte osasun-ikertzaileek konparaketa zuzenak:

1. Ikertzaileek bi tratamenduren arteko konparaketa egiten dute, edo tratamendua erabili eta ez erabiltzearen arteko konparaketa egiten dute.
 2. Ikertzaileek ausaz hautatzen dute (txanpon bat erabiliz) nork jasoko duen tratamendu bakoitza.
 3. Ikertzaileek ez dute inork jakiterik nahi nork jasotzen duen tratamendua, amaitu arte.
 4. Ikertzaileek pertsona askori ematen diote tratamendua; beraz, behatzen dutena ez da kasualitatez gertatzen.
-

Tratamenduei buruzko ERABAKIAK:

Tratamendu bat erabili ala ez erabaki behar duzunean, galdetu beti:

- Zein dira tratamenduaren abantailak eta desabantailak?
- Nire ustez, zer da garrantzitsuena?

ARIKETA

Jarraibideak

Ireki ariketa-liburua zure baieztapenak idatzi dituzun orritik.

Idatzi baieztapen bakoitzaren oinarria, eta markatu uste duzunaren arabera lauki bat. Erantzuna hauetako bat da: baieztapena fidagarria da, baieztapenak fidagarritasun gutxi du edo ez zaude ziur. Adibide bat daukazu hurrengo orrian.

Gogoratu oinarri hauek ikasi dituzula:

- Tratamendu bat erabiltzen duen norbaiten esperientzia pertsonala.
- Aspaldiko ote den edo pertsona askok erabili ote duten tratamendua.
- Garestia ote den edo berria ote den.
- Tratamendua saltzen duen pertsonak tratamenduari buruz esaten duena.
- Aditu batek tratamenduari buruz esaten duena.
- Tratamenduen arteko konparaketa zuzena, edo beste inolako tratamendurekiko konparaketarik gabea.
- Tratamenduen arteko konparaketa okerra, edo beste inolako tratamendurekiko konparaketarik gabea.

Ez badakizu zein den baieztapenaren oinarria, utzi hutsik baieztapenaren lekua.

ARIKETA

Adibidea:

Baieztapena:

Behi-gorotzak erredurak sendatzen ditu!

Tratamendua:

Erredura batean behi-gorotza jartzea.

Efektua:

Erredurak sendatzea

Oinarria:

Norbaiten esperientzia pertsonala

Baieztapena fidagarria da?

Bai

Ez

Ez nago ziur

Baieztapena:

Tratamendua:

Efektua:

Oinarria:

Baieztapena fidagarria da?

Bai

Ez

Ez nago ziur

ARIKETA

Baieztapena:

Tratamendua:

Efektua:

Oinarria:

Baieztapena fidagarria da?

Bai

Ez

Ez nago ziur

Baieztapena:

Tratamendua:

Efektua:

Oinarria:

Baieztapena fidagarria da?

Bai

Ez

Ez nago ziur

ARIKETA

Baieztapena:

Tratamendua:

Efektua:

Oinarria:

Baieztapena fidagarria da?

Bai

Ez

Ez nago ziur

Baieztapena:

Tratamendua:

Efektua:

Oinarria:

Baieztapena fidagarria da?

Bai

Ez

Ez nago ziur

Liburu_c [U_c! \]hnYb` nYffYbXU`YhU`YgUbU]U

- **A**

ABANTAILA

Zure ustez, tratamendu batek dakarren onura da.

AURKAKO ESANAHIA DUEN HITZA: "Desabantaila" → Ikusi "D"

ADIBIDEA:"tratamendu baten efektu onak tratamenduaren **abantailak** dira. Zenbait tratamenduren **abantaila** bat da merkeagoa dela edo doan dela".

AUSAZ (ZORIZ) hautatzea : Tratamendu bakoitza nork hartu behar duen **ausaz** hautatzea da nork jasotzen duen jakin gabe hautatzea.

ADIBIDEA:John-ek eta Julie-k txanpon bat erabiliz aukeratu zuten nork edango zuen zukua eta nork ura. John-ek eta Julie-k ez zekiten nori egokituko zitzaion zukua".

ADITUA

Gai bati buruz asko dakien pertsona da.

ADIBIDEA: "Belar-saltzaile bat **aditua** da sendabelarren arloan, baina belar-saltzaile batek huts egin dezake. **Adituek** huts egin dezakete".

ANTZEMAN

Konparaketa bat egin ondoren zerbait **ANTZEMATEA** da berdintasun edo desberdintasun bat aurkitzea.

ADIBIDEA:"Osasun-ikertzaileek **antzeman** zuten malaria zuten pertsona gutxiago zeudela eltxo-sarek babestuta lo egin zutenen artean".

- **B**

BAIEZTAPENA

Norbaitek esaten duen zerbait da, zuzena ala okerra izan daiteke.

Adibidea: Sarah-ren **baieztapenaren** arabera behi-gorotzak erredurak sendatzen ditu. Baieztapena okerra da.

BAIEZTATU

Zuzena edo okerra izan daitekeen zerbait esatea.

Adibidea: Sarah-k baieztatu du behi-gorotzak erredurak sendatzen dituela. **Baieztapena** okerra da.

- **D**

DESABANTAILA: Tratamendu baten desabantaila da, zure ustez, dakarren kaltea.

AURKAKO ESANAHIA DUEN HITZA: "Abantaila". → Ikusi "A"

ADIBIDEA: "Tratamendu baten efektu negatiboak tratamenduaren **desabantailak** dira. Zenbait tratamenduren beste **desabantaila** bat da garestiegia izatea".

- **E**

EFEKTUA (ONDORIOA): Tratamendu baten **EFEKTUA** da tratamenduaren eraginez gertatzen den zerbait.

ADIBIDEA: "Hobeto ikustea betaurrekoak erabiltzearen **efektua** da"

EMAITZA: Konparaketa baten **emaitza** da konparaketa egin ondoren antzematen den antzekotasuna edo desberdintasuna.

ADIBIDEA: "Osasun-ikertzaileek antzeman zuten **emaitza** izan zen eltxo-sarearekin lo egin zutenen artean malariadun gutxiago zeudela".

ERABAKIA: **osasuna zaintzeko erabakia** da zure osasuna edo besteena zaintzeko moduari buruzko erabakia.

1. ADIBIDEA: "Tratamendu bat aukeratzen duzunean, osasuna zaintzeko erabakia hartzen ari zara".

2. ADIBIDEA: "Gobernuak zer tratamendu erosi eta herritarrei zer eskaini erabakitzen duenean, osasuna zaintzeko **erabaki** bat hartzen ari da".

ERABAKI INFORMATUA da daukazun informazioa ulertu ondoren hartzen duzun erabakia.

ADIBIDEA: "Osasun-ikertzaileek konparatu zuten antibiotiko bat hartzea eta ez hartzea. Johnnek eta Juliek osasun-ikertzaileen behaketak ulertu zituzten. **Erabaki informatuak** hartu zituzten antibiotikoa hartzearen ala ez hartzearen inguruan".

ESPERIENTZIA PERTSONALA: Tratamendu bat erabiltzen duen norbaiten **esperientzia pertsonala** da tratamendua erabili ondoren berari gertatu zaiona. ADIBIDEA: "Sarah-k dio behi-gorotzak erredurak sendatzen dituela. Baieztapena erredura batean behi-gorotza jarri zueneko esperientzia pertsonalean oinarrituta dago. Baieztapena ez da zuzena".

- **F**

Baieztapen **FIDAGARRIA**: oinarri egokia duen baieztapena da.
AURKAKO ESANAHIA DUEN HITZA: "Fidagarritasun gutxikoa"
ADIBIDEA: "Eltxo-sareak malariatik babesten ditu pertsonak.
Adierazpen **fidagarria** da konparaketa zuzenetan oinarritzen delako".

FIDAGARRITASUN GUTXIKO BAIEZTAPENA: oinarri desegokia duen baieztapena da.
AURKAKO ESANAHIA DUEN HITZA: "Fidagarria"
ADIBIDEA: "Sarah-k zioen behi-gorotzak erredurak sendatzen dituela.
Bere adierazpenaren oinarria, erredura batean behi-gorotza jarri zueneko, esperientzia pertsonala zen. Bere adierazpena **fidagarritasun gutxikoa** zen, esperientzia pertsonalean bakarrik oinarritzen zelako".

- **G**

IKERKETA-**GALDERA** da ikertzaileak erantzuten saiatzen diren galdera.
ADIBIDEA: "Ikerketa-**galdera** hau izan zen: Eltxo-sareaz lo egiteak malaria harrapatzetik babesten ditu pertsonak?"

- |

IKERKETA egitea zerbait arreta handiz aztertzea da, aztertzen denari buruzko aurkikuntzaren bat egiteko asmoz.

ESANAHI BEREKO HITZA: "Zientzia"

ADIBIDEA: "Konparaketa irakasleak eta Zuzena irakasleak tratamenduak **ikertzen** dituzte, haien ondorioei buruzko informazio berria lortzeko".

OSASUN-IKERKETA: osasunarekin lotutako alderdiak arreta handiz aztertzea da, aurkikuntzaren bat egiteko asmoz.

ADIBIDEA: "Osasun-ikertzaileak eltxo-sarearekin eta gabe lo egitearen arteko konparaketa egin zuten. **Osasun-ikerket**a hori eginda, eltxo-sarearekin lo egitearen ondorioei buruzko aurkikuntzak egin zituzten".

ESANAHI BEREKO HITZAK: "Osasun-zientziak"

IKERTZAILEA: Zerbait arreta handiz aztertzen duen pertsona da, aztertzen ari denari buruzko aurkikuntzaren bat egiteko asmoz.

ESANAHI BEREKO HITZA: "Zientzialaria"

ADIBIDEA: "Konparaketa irakaslea eta Zuzena irakaslea **ikertzaileak** dira, eta tratamenduak aztertzen dituzte, haien ondorioei buruzko aurkikuntzak egiteko".

OSASUN-IKERTZAILEA: osasunarekin lotutako alderdiak arreta handiz aztertzen dituen pertsona da, aurkikuntzaren bat egiteko asmoz.

ESANAHI BEREKO HITZAK: "Osasun-zientzialaria"

ADIBIDEA: "Zenbait **osasun-ikertzailek** tratamenduek gure osasunean duten eragina aztertzen dute. Adibidez, ikertzaileek eltxo-sarearekin edo gabe lo egitearen arteko konparaketa egin zuten. Ikerketa hori eginda, eltxo-sarearekin lo egitearen ondorioei buruzko aurkikuntzak egin zituzten".

INFEKZIOA germenek sorturiko gaixotasuna da.

ADIBIDEA: "Johnekin hatzean **infekzioa** izan zuen, behi-gorotza jarri ondoren"

INFORMAZIOA: Tratamenduei buruzko informazioa horiei buruz esaten zaiguna edo ikasten duguna da.

ADIBIDEA: "Osasun-ikerketaren emaitza tratamenduei buruzko **informazioa** da".

IRAKASLEA, istorio honetan, unibertsitatean eskolak ematen edo ikerketa lanak egiten ari den pertsona da.

ADIBIDEA: "Zuzena eta Konparaketa **irakasleek** eskolak ematen dituzte unibertsitatean. Medikuek edo osasun-ikertzaile izateko ikasten ari direnei irakasten diete. **Irakasleek** ikertu ere egiten dute".

- **K**

KASUALITATEZ antzematea: Konparaketan talde txikiegiak parte hartzen badute, ezin dugu baieztatu emaitza zuzena denik, zergatik gertatu den ezin baitugu jakin.

ADIBIDEA: "Osasun-ikertzaileek bi sendagai konparatu zituzten buruko minerako zein zen onena jakiteko. Lehen taldeari sendagai bat eman zioten eta beste bat bigarren taldeari. Lehen taldeko pertsonak nabaritu zuten buruko mina lehenago sendatzen zitzaiela. Baina oso pertsona gutxi zeuden konparaketa egiteko. Baliteke lehen sendagaia hobea zela **kasualitatez** antzematea. Ezin zuten jakin zergatik nabaritu zuten lehen taldeko pertsonak buruko mina lehenago sendatu zitzaiela".

- **N**

NAHASTU: pertsona bati zer bait okerra izanik zuzena dela pentsaraztea da nahastea.

ESANAHI BEREKO HITZA: "Engainatzea"

ADIBIDEA: "Fidagarritasun gutxiko baieztapen batek **nahas** zaitzake"

Zer bait **NEURTZEA** da zenbat dagoen edo zenbatek osatzen duten begiratzea.

ADIBIDEA: "Zenbait osasun-ikertzailek eltxo-sarearekin eta gabe lo egitearen arteko konparaketa egin zuten. Ikertzaileek **neurtu** zuten zenbat pertsonak zuten malaria".

- **O**

OINARRIA (OINARRITU).

Baieztapena **arrazoitzen** duena da. Baieztapenari eusten diona, baieztapenaren funtsa da.

Adibidea: Sarah-ren baieztapena bere esperientzian **oinarritu** zen.

OSASUNAK adierazten du ondo dauden zure gorputza eta burua.

ADIBIDEA: "Julie-ren osasuna ona da ez duelako ez gaixotasunik eta ez lesiorik. John-ek infekzio bat du; beraz, bere **osasuna** Julie-rena baino okerragoa da".

- **T**

TRATAMENDUA zure osasunaren alde egiten duzun zer bait da.

ADIBIDEA: "Betaurrekoak erabiltzea **tratamendu** bat da".

• **Z**

ZIENTZIA → Ikusi "Ikerketa".

OSASUN-ZIENTZIAK → Ikusi "Osasun-ikerketa".

ZIENTZIALARIA → Ikusi "Ikertzailea".

OSASUN-ZIENTZIALARIA → Ikusi "Osasun-ikertzailea".

ZIUR EGON: Tratamendu baten ondorioez **ZIUR EGOTEA** da tratamenduaren ondorioei buruzko zalantza gutxi izatea.

ESANAHI BEREKO HITZAK: "Ziur jakin"

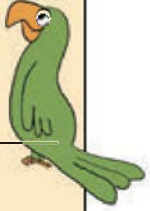
AURKAKO ESANAHAIA DUTEN HITZAK: "Zalantzazko"edo "dudazko".

ADIBIDEA: "Ezin ditugu erabat **ziur jakin** tratamendu gehienen ondorioak".

Gogoratu!

- Hausnartu, tratamendu bat erabili ala ez erabaki aurretik.
- Tratamendu gehienek efektu positiboak eta negatiboak dituzte.
- Tratamendu bati buruz norbaitek esaten duena okerra izan daiteke.

Tratamenduei buruzko BAIEZTAPENAK:

Tratamendu baten efektuei buruzko baieztapen bat entzutean, galdetu beti:

- **Zein da baieztapen horren oinarria?**

Baieztapen baten oinarria egokia ez bada, baieztapenak fidagarritasun gutxi izango du.

Oinarri hauek ez dira egokiak tratamendu baten efektuei buruzko baieztapenak egiteko:

1. Tratamendu bat erabiltzen duen norbaiten esperientzia pertsonala.
2. Aspalditik erabiltzen ote den eta jende askok erabiltzen ote duen tratamendua.
3. Garestia ote den eta berria ote den.
4. Tratamendua saltzen duenak esaten duena.
5. Aditu batek konparaketa zuzenetan oinarritu gabeko zerbait esaten du tratamenduari buruz.

Tratamenduen arteko KONPARAKETAK:

*Baieztapen baten oinarria egokia bada, baieztapena fidagarria da.
Konparaketa zuzenak oinarri egokiak dira tratamenduei buruzko baieztapenak egiteko.*

Honela egiten dituzte osasun-ikertzaileek konparaketa zuzenak:

1. Ikertzaileek bi tratamenduren arteko konparaketa egiten dute, edo tratamendua erabili eta ez erabiltzearen arteko konparaketa egiten dute.
2. Ikertzaileek ausaz hautatzen dute (txanpon bat erabiliz) nork jasoko duen tratamendu bakoitza.
3. Ikertzaileek ez dute inork jakiterik nahi nork jasotzen duen tratamendua, amaitu arte.
4. Ikertzaileek pertsona askori ematen diote tratamendua; beraz, behatzen dutena ez da kasualitatez gertatzen.

Tratamenduei buruzko ERABAKIAK:

Tratamendu bat erabili ala ez erabaki behar duzunean, galdetu beti:

- **Zein dira tratamenduaren abantailak eta desabantailak?**
 - **Nire ustez, zer da garrantzitsuenak?**

2

3

4

HELMUGA

1

5

9

IRTEERA

6

7

8

